

Auteursrecht, een gesloten boek?

Of hoe zwijgen in deze ook toestemmen is – opiniestuk

'Auteursrecht, a never ending story', schreef Julien Van Borm in het vorige nummer van Bibliotheek & archiefgids¹. Hij haalde daarbij drie thema's aan die momenteel op de agenda staan: prints van elektronische documenten, leenrecht en uitbreiding van de beschermingstermijn. Het zijn drie belangrijke thema's die de volle aandacht van de bibliotheek- en archiefsector verdienen. Omdat het om complexe materie gaat, beslisten het Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken vzw (VCOB), het Vlaams Overlegorgaan inzake Wetenschappelijk Bibliotheekwerk vzw (VOWB) en de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatie-Wezen vzw (VVBAD) de handen ineen te slaan. Zij nemen hier een gemeenschappelijk standpunt in vanuit het belang van zowel de cultuurconsumenten als de bibliotheek-, archief- en documentatiesector zelf.

Verlenging van de beschermingsduur

De Europese Commissie en het parlement van de Europese Unie hebben het plan opgevat om de beschermingstermijn voor geluidsopnames te verlengen van 50 tot 95 jaar na het maken van de opname, dit naar analogie met wat in Amerika gebeurde. Deze verlenging speelt in het voordeel van enerzijds de uitvoerende kunstenaars, en anderzijds de producenten, zeg maar de platenmaatschappijen. Met dit initiatief legt de Europese Commissie de resultaten naast zich neer van een onderzoek dat ze zelf bestelde bij het Instituut voor Informatierecht (IVIR) van de Universiteit van Amsterdam². Deze studie adviseerde in november 2006 dat een verlenging van de beschermingsduur niet wenselijk en zelfs niet opportuun was. Directeur Bernt Hugenholtz van het IVIR reageerde in een open brief woedend op de beslissing van de Commissie³. Hij staat niet alleen met zijn kritiek⁴. Wat staat er op het spel?

Jan Braekman, directeur VCOB
Kaat Van Wouterghem, coördinator VOWB/Elektron
Bruno Vermeeren, coördinator VBAD

Volgens de Europese Commissie komt de uitbreiding van de beschermingstermijn de uitvoerende kunstenaars ten goede: zij zullen langer inkomsten ontvangen voor opgenomen uitvoeringen. In de praktijk betekent dit vooral een verlenging van de inkomsten van de erfgenamen en de producenten. Dit geldt door de bank genomen alleen voor kunstenaars, zoals Elvis Presley of The Beatles, die na 50 jaar nog altijd populair zijn. Voor alle anderen zal het om veel kleinere bedragen gaan die, naarmate de tijd vordert, over steeds meer erfgenamen verdeeld moeten worden. Als ze al iets ontvangen, want vaak voorzien platenmaatschappijen voor opnamen een eenmalige afkoopsom. De Commissie beschermt aldus net de rechten van kunstenaars en uitvoerders, en verlengt in de praktijk bijna uitsluitend de inkomsten van enkele grote producenten.

Op zijn minst een deel van het geld geïnd door deze producenten, zal – volgens de Commissie – geïnvesteerd worden in nieuw talent. De facto zal verlenging vooral de producenten voordeel opleveren, aangezien zij 95 jaar lang ongehinderd de opnamen die ze financierden ook kunnen exploiteren. Nieuwe digitale distributievormen maken het economisch rendabel om ook muziekopnamen die minder goed verkopen in de handel te houden. Dit is het 'long tail'-effect⁵. Het valt echter te verwachten dat de meeste geluidsopnamen 50 jaar na datum commercieel niet meer interessant zijn. Zij blijven opgesloten in de archieven van de platenmaatschappijen. Zonder toestemming kunnen ze niet gebruikt worden voor erfgoedprojecten of artistieke creaties. Met andere woorden: ze verdwijnen uit het publieke domein. Vrije toegang tot cultuur- en informatieproducten is echter essentieel voor een dynamische, creatieve en economisch competitieve samenleving.

Wie zal deze uitbreiding van de beschermingstermijn betalen? De consument, uiteraard, die bijna twee keer zo lang auteursrechten verschuldigd is. Ook elke andere organisatie die gebruik wil maken van deze opnamen en die de rechthebbers eerst zal moeten opsporen. Een zoektocht die eveneens geld kost. Erfgoedinstellingen die betrokken zijn bij digitaliseringsprojecten kennen het probleem van de 'verweesde werken'. Dit zal alleen maar groter worden als de Commissie haar zin doordrijft. Hoe langer de beschermings-

Samengevat...

Beschermingsduur:

- De beschermingsduur van het auteursrecht mag niet verlengd worden.

Printen, scannen en kopiëren:

- Een regeling voor reprografie moet alle handelingen omvatten, ongeacht de drager.
- Dubbele betalingen voor dezelfde handelingen zijn uit den boze.
- Is een vergoeding voor de digitale onderwijsuitzondering wel wenselijk?
- Een onderscheid tussen kleur en zwart-wit voor reprografie is niet wenselijk.

Leenrecht:

- Een sperperiode werkt discriminerend.
- Consultatie ter plaatse mag niet onder het leenrecht vallen.
- Instellingen voor onderwijs en onderzoek moeten vrijgesteld blijven van het leenrecht.
- Een vergoeding voor het leenrecht vergelijkbaar met deze in de buurlanden zou fair zijn.

VCOB, VOWB en VBAD wijzen op de nood aan een geactualiseerd auteursrecht in een digitale omgeving.

periode, hoe meer recht hebbenden er opgespoord moeten worden, hoe kleiner de kans dat die ook allemaal gecontacteerd kunnen worden. Tot slot betaalt de samenleving als geheel omdat ze geconfronteerd wordt met een drastische inperking van het publieke domein. Het grootste deel van ons erfgoed zal ofwel beschikbaar zijn tegen een hoge prijs ofwel helemaal niet toegankelijk zijn.

Uiteindelijk zal deze verlenging dus de creativiteit beknotten en – in tegenstelling tot wat de Europese instanties beweren – *niet* in het voordeel spelen van uitvoerende kunstenaars, wetenschappelijke onderzoekers of auteurs. Hergebruik is essentieel in projecten rond e-onderzoek of e-onderwijs (bijvoorbeeld bij repositories en leerplatformen), in een hedendaags omgaan met erfgoed, in hedendaagse kunst. In een digitale omgeving verwachten gebruikers ook dat ze materiaal kunnen 'recycleren'. Ze doen het ook gewoon, met of zonder toestemming. Maar hergebruik zal in de toekomst bijna een eeuw lang verboden zijn.

De bibliotheek- en archiefsector erkent het nut van het auteursrecht, dat in eerste instantie bedoeld is om de creativiteit te stimuleren. Uitbreiding van de beschermingsduur voor geluidsopnamen heeft echter als belangrijkste effect dat platenmaatschappijen hun lucratieve handel langer kunnen behouden. Dat is allerminst de bedoeling. Deze verlenging zou wel eens de deuren van Pandora kunnen openen. Als ze erdoor komt, kunnen we verwachten dat spoedig een 'harmonisering' volgt en het auteursrecht ook op andere domeinen verlengd wordt: boeken, tijdschriften, audiovisueel materiaal ... VCOB, VOWB en VBAD delen het standpunt van het European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (Eblida): de Vlaamse organisaties verzetten zich met klem tegen deze uitbreiding.

Reprografie: kopiëren, printen, scannen ...

De wetgeving rond reprografie is erg complex en is in volle evolutie. Een 'nieuwe' wet van 22 mei 2005⁶ is nog niet volledig van kracht omdat een koninklijk besluit tot uitvoering ontbreekt. Voorlopig geldt nog de oude regeling, die reprografie benadert vanuit het *brondocument*. Kopiëren en scannen van 'papieren' documenten is onder bepaalde voorwaarden en mits vergoeding toegestaan. Die vergoeding moet altijd betaald worden, ook als er toestemming is om te kopiëren. Het printen van elektronische documenten die auteursrechtelijk beschermd zijn, kan in de huidige regeling niet zonder uitdrukkelijke toestemming van de rechthebbenden.

In de toekomst zal vanuit wetgevend standpunt het *eind-document* tellen: reproduceren op papier is dan, opnieuw onder bepaalde voorwaarden en mits vergoeding, toegestaan. Kopiëren en printen zullen dan kunnen, maar scannen dus niet meer, tenzij binnen de familiekring. In de nieuwe regeling moet er voor afdrucken altijd betaald worden, ook als er uitdrukkelijk toestemming is van de rechthebbenden of als de informatie gratis op het internet beschikbaar is.

De licentieovereenkomsten die bibliotheken of informatiecentra afsluiten met uitgevers of distributeurs voor elektronische bronnen, bedingen vrijwel altijd dat het maken van afdrucken onder de vergoeding valt voor het gebruik van die e-info. Die overeenkomsten moeten juridisch gerespecteerd worden. Voor eenzelfde goed tweemaal betalen is niet te verantwoorden. Wetenschappelijke bibliotheken kunnen zelfs spreken van een meervoudige kostprijs:

1. De onderzoeker wordt betaald door de wetenschappelijk instelling voor zijn onderzoek. Onrechtstreeks wordt hij dan ook betaald voor zijn wetenschappelijke output, onder meer de artikels die hij publiceert in wetenschappelijke tijdschriften.
2. De bibliotheek moet diezelfde wetenschappelijke output terugkopen van leveranciers om ze haar gebruikers te kunnen aanbieden. Meestal betaalt ze die zelfs twee keer: ze koopt zowel een papieren als een elektronische versie.
3. De bibliotheek betaalt nog eens als die informatie gekopieerd of – binnenkort – afgedrukt wordt.

Een 'digitale onderwijsuitzondering' maakt het wel mogelijk om digitale kopieën te maken en die via een gesloten netwerk ter beschikking te stellen. Dat mag uitsluitend voor wetenschappelijk onderzoek of ter illustratie bij het onderwijs. Deze uitzondering voorziet ook in een vergoeding. Die is echter nog niet bij koninklijk besluit geregeld.

De vergoedingen aan de rechthebbenden komen deels uit heffingen op apparaten zoals kopieermachines en op dragers zoals dvd's, deels rechtstreeks van de 'vergoedingsplichtigen'. Daaronder vallen, in de huidige regeling, ook onderwijsinstellingen en instellingen voor openbare uitlening.

In het vermelde artikel deed Julien Van Borm uitgebreid verslag van de complexe onderhandelingen nodig om de hoogte van die rechtstreekse vergoedingen te bepalen. Deze vereisen niet alleen deskundige onderhandelaars, maar ook degelijk (wetenschappelijk) onderzoek. Dat moet bepalen hoeveel er gekopieerd wordt uit auteursrechtelijk beschermd werk. In de toekomst zal het uitsluitel moeten geven over de vraag hoeveel er gekopieerd en afgedrukt wordt uit beschermd werk.

De vergoedingen voor reprografie gaan tot op heden uit van zwart-witfotokopieën. Dit is een bijkomende anomalie. In een huidige werkomgeving met internet en met de nieuwe generatie van multifunctionele toestellen wordt het steeds moeilijker om een onderscheid te maken tussen afdrukken, scannen en kopiëren. Kleur is in de regel en niet meer de uitzondering. Waarom moet hiervoor dan nog extra betaald worden?

VCOB, VOWB en VBAD wijzen erop dat het voor de bibliotheek- en archiefsector in een digitale wereld van belang is dat de regeling voor reprografie alle handelingen omvat: de inhoud is van belang, niet de drager. In het bijzonder zal er behoefte zijn aan een sluitende regeling rond het scannen van documenten.

Het is niet correct dat voor eenzelfde handeling soms twee keer betaald moet worden. Wie nu tegen betaling toestemming heeft om werken te kopiëren, wie in de toekomst tegen betaling toestemming zal hebben om werken af te drukken, moet toch ook nog de vergoedingen betalen voorzien in de auteurswet. Dit is waarlijk onaanvaardbaar.

De bibliotheekorganisaties vragen zich af waarom de Belgische wetgever een vergoeding voorziet bij de digitale onderwijsuitzondering. Volgens de Europese regelgeving is dit immers niet vereist.

VCOB, VOWB en VBAD zijn van mening dat voor kleur niet extra betaald hoort te worden. Ook dubbelbetalingen die voortvloeien uit de snelle transitie van fotokopiëren van papier naar printen van e-info moeten tot elke prijs verminderen worden.

Leenrecht

De bibliotheeksector staat achter het principe van de leenvergoeding. Auteurs en uitgevers kunnen zich niet verzetten tegen het uitlenen van hun werken en ontvangen daarvoor terecht een vergoeding. Voor de Vlaamse openbare bibliotheken betaalt de Vlaamse overheid deze vergoeding. Dat is een goede regeling, want zo kan de leenvergoeding ingepast worden in een breder cultuurbeleid. Bovendien vermijdt de overheid zo dat de kosten doorgerekend worden aan de bibliotheken of hun gebruikers. Dat zou, zeker voor de zwakkere groepen in onze samenleving, een bijkomende drempel kunnen zijn voor bibliotheekgebruik.

Consultatie ter plaatse als een vorm van lenen?

De Vereniging van Educatieve en Wetenschappelijke Auteurs (Vewa), Reprobel en Sabam streven naar een uitbreiding van het begrip leenrecht. Ook instellingen voor onderwijs en onderzoek zouden de leenvergoeding moeten betalen. Die vergoeding zou ook geïnd moeten worden bij consultatie ter plaatse en bovendien moet ze 'drastisch' omhoog. De drie organisaties pleiten verder voor de invoering van een sperperiode. Is het bevorderlijk voor de ontwikkeling van onze samenleving als er moet worden betaald zodra een gebruiker een volume uit het rek neemt? En wie moet dan betalen: zichzelf, zijn ouders of de overheid?

De weerstand hiertegen is – gelukkig – groot. Het Boekenoverleg heeft zich al uitdrukkelijk uitgesproken tegen uitbreiding van het leenrecht naar consultatie ter plaatse en naar onderwijs- en onderzoeksbibliotheken. In het overleg zitten naast VCOB, VOWB en VBAD ook organisaties zoals Stichting Lezen, het Vlaams Fonds voor de Letteren, maar ook Boek.be, de organisatie die uitgevers, importeurs en boekhandels vertegenwoordigt, en de Vlaamse Auteursvereniging (VAV).

Verhoging van de vergoeding

In de discussie over de hoogte van de leenvergoeding, worden vaak 'gratis' cijfers genoemd. De vergoeding per lener zou gelijk moeten zijn aan de prijs van een voetbalticket, een bioscoopbezoek of de huisvuilbelasting. De laatste uitspraak is opmerkelijk, want met de huisvuilbelasting probeert de overheid afval te voorkomen. Als we de vergelijking doortrekken, zou de leenvergoeding dienen om het lenen te ontmoedigen. Maar ook de andere vergelijkingen zijn problematisch. Naar een voetbalwedstrijd of een film ga je als ontspanning. Lenen is niet ontspannend als je boeken nodig hebt voor je studie, je onderzoek of je echtscheiding, om maar iets te noemen. De tickets worden ook verkocht met de bedoeling winst te maken. Bibliotheken zijn echter niet-commerciële instellingen die marktcorrigerend werken: ook wie de tickets niet kan betalen, krijgt toegang tot cultuurproducten; elke student, elke onderzoeker, krijgt toegang tot de informatie beschikbaar in de instelling waaraan hij verbonden is. De leenvergoeding is geen compensatie voor gederfde inkomsten, maar – zoals gezegd – een vergoeding omdat auteurs en uitgevers zich niet kunnen verzetten tegen uitlening. Zij zijn zich trouwens nog veel te weinig bewust van de stimulerende rol die bibliotheken spelen. Onderzoek toont aan dat de meeste leners ook meer dan gemiddeld boeken kopen. Misschien moeten bibliotheken dan maar een vergoeding vragen voor de gratis promotie die ze voeren?

Een objectievere maatstaf is de vergoeding die in de ons omringende landen betaald wordt. Dat is ook de visie van het Boekenoverleg. En dan moet er niet alleen naar Nederland gekeken worden, want dat is nu juist het enige

land dat een forse rekening doorschuift naar de bibliotheek en haar gebruikers. Landen als Duitsland, Luxemburg en Frankrijk hebben elk hun eigen systeem voor de berekening van de vergoeding. Vergelijking belooft geen eenvoudige oefening te worden, maar is wel noodzakelijk.

Sperperiode

Alleen Italië en België kennen een sperperiode. Materialen kunnen maar uitgeleend worden nadat ze al enige tijd op de markt gebracht zijn. In België bijvoorbeeld mogen cd's maar twee maanden na verschijnen uitgeleend worden. Elders in Europa bestaat dit niet. Een 'window time' druist ook in tegen recent onderzoek, onder meer in Antwerpen, dat aantoont dat de meeste leners ook kopers zijn. Boeken lenen in de bibliotheek bevordert het lezen, de leescultuur en de smaakontwikkeling. Het doet boeken kopen. Een sperperiode discrimineert de minder kapitaalkrachtige burgers die zich de bestsellers van het moment of de muziek uit de top tien niet kunnen aanschaffen. Zij krijgen maar met vertraging toegang tot deze materialen.

Uit wetenschappelijk en economisch standpunt is dit onwenselijk. Hoe blijven het wetenschappelijk onderzoek en de economie in Vlaanderen competitief als informatie – toch een strategisch goed – maar met vertraging geraadpleegd kan worden, terwijl ze in de rest van de wereld vrij beschikbaar is?

VCOB, VOWB en VBAD verzetten zich tegen de invoering van enige sperperiode die juist de zwakkeren in onze samenleving hindert in hun 'recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing'⁷ en wetenschappelijke en economische vooruitgang eerder afremt dan in de hand werkt. Het leenrecht mag niet worden uitgebreid tot 'raadpleging ter plaatse' en niet tot 'onderwijs- en wetenschappelijke onderzoekinstellingen die door de overheid daartoe officieel zijn erkend of opgericht'.

Zij aanvaarden dat het leenrecht opgetrokken wordt tot een faire vergoeding, vergelijkbaar met die in de buurlanden. Dat mag echter niet ten koste gaan van de budgetten voor de bibliotheek. Ze mag de participatie en de toegankelijkheid van de bibliotheek niet belemmeren noch schaden. Uitermate positief is dat ook het Boekenoverleg dezelfde standpunten verdedigt in zijn memorandum.

Het leenrecht in de toekomst

Onze samenleving evolueert steeds sneller naar een digitale samenleving. De huidige generatie jongeren zijn de eerste 'digital natives'. Zij zijn opgegroeid met pc's, met mp3-spelers, met internet en 'games'. Is het niet evident dat zij in een digitale wereld dezelfde mogelijkheden krijgen als hun ouders in de analoge? Maar rond het uitlenen van digitale materialen – software, games, digitale muziek, e-tijdschriften, e-books – bestaat heel wat onduidelijkheid. Het lijkt er

voorlopig op dat dit niet kan zonder toestemming van de rechthebbenden. Maar is dat wel zo?

VCOB, VOWB en VBAD wijzen op de nood aan een geactualiseerd auteursrecht in een digitale omgeving. Dat is wat ook aan de orde is in het *Groenboek van de Europese Commissie* dat het debat over kennisverspreiding voor onderwijs en onderzoek moet bevorderen. Het Groenboek blikt terug op de Europese auteursrichtlijnen en be vraagt de belanghebbenden. VCOB, VOWB en VBAD reageerden samen op deze tekst⁸. Gezien het economisch belang van het auteursrecht moet het tot een vergelijk komen tussen wie een vergoeding krijgt en wie ze betaalt. Dat is de enige doelstelling die een actualisering voor digitale verspreiding kan en mag nastreven: een evenwicht zoeken tussen de belangen van de creatievelingen en de producenten (de rechthebbenden) enerzijds en die van het publiek en de instellingen die zorg dragen voor het publieke domein en de vrije toegang tot (wetenschappelijke) informatie anderzijds.

VCOB, VOWB en VBAD komen op voor de belangen van hen die creëren in de ruime zin van het woord, van de cultuurparticipatant, van de (wetenschappelijke) informatiegebruiker en van al wie zich (blijvend) vormt en schoolt. Ze willen de problematiek van het auteursrecht, en in het bijzonder de aangehaalde dringende knelpunten, met aandrang aan kaarten bij al wie verantwoordelijkheid draagt voor de vrije toegang tot cultuur en informatie. In eerste instantie zijn dat de beleidsmakers. Maar ook de instellingen die cultuur en informatie elke dag opnieuw ter beschikking stellen van het publiek, moeten zich hiervan bewust zijn. Ook zij kunnen initiatief nemen om deze kwesties bij hun belanghebbenden aan te kaarten. Tot slot beseft het publiek zelf nog te weinig wat er op het spel staat. Er is nog veel werk aan de winkel.

Noten

1. Van Borm, Julien, *Reprorechten geregeld*, in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 84 (2008) 5; p. 28-29.
2. Ivir, *The recasting of copyright & related rights for the Knowledge Economy*, Amsterdam, 2006. - http://www.ivir.nl/publications/other/IViR_Recast_Final_Report_2006.pdf
3. Hugenholtz, Bernt, *Open letter concerning European Commission's Intellectual Property Package*, 18 augustus 2008. - http://www.ivir.nl/news/Open_Letter_EC.pdf.
4. Zie bijv. *Copyright extension is the enemy of innovation*, in: *Times Online*, (21 juli 2008). - <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/letters/article4374115.ece>
5. Een beperkt aantal titels brengt op korte termijn veel geld op, een groot aantal kan gedurende langere tijd kleine inkomsten genereren. In een digitale omgeving kost het weinig geld om dat minder rendabele deel in de handel te houden zodat ook daarop winst gemaakt kan worden.
6. *Wet van 22 mei 2005 houdende de omzetting in Belgisch recht van de Europese Richtlijn 2001/29/EG van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij*, B.S. 27 mei 2005.
7. Art. 23, 5° van de Belgische Grondwet.
8. Ook andere organisaties, zoals VLIR, VLHORA en ICRI werkten aan reacties op het groenboek.